

Absztraktok

Bayer Árpád: Identitás és önállósodás az agglomerációban. A Baross Gábor-telep és intézményei a második világháború előtt

A Budapest agglomerációjához tartozó Nagytétény külterületén, a településközponttól 2-3 kilométerre, a 20. század elején jött létre a Baross Gábor-telep. Kezdetben a fővárosi közép-osztály képviselői vettek telket a területen, majd a két világháború között az ipari munkásság került túlsúlyba. A telepen már 1909-ben létrejött a polgári kör, az 1910-es években megjelent a Nagytéténytől való elszakadás gondolata, amely időnként a közelebbi Budatétényhez való csatlakozás gondolatával párosult. Pár év alatt egy erős „barossstelepi” öntudat fejlődött ki, ami több esetben az anyaközséggel szemben fogalmazta meg önmagát. A telep önálló iskolát és templomot épített, az infrastrukturális és intézményi fejlesztéseket azonban viták kísérték.

Miért alakult ki önálló, a nagytétényitől eltérő identitás a Baross Gábor-telepen? Milyen jelenségek és kik erősítették ezt a folyamatot? Milyen kapcsolata volt az anyaközségnek és a telepnek? Mik voltak az érdekellentétek alapjai? Mi váltott ki konfliktust, és milyen téren volt együttműködés? Az iskola, a templom és az infrastruktúrafejlesztések történetének feltárása kapcsán rendszeresen találkozunk a Baross-telepi identitás nyomaival.

Az önálló és erős identitás kialakulásának háttérében három fő tényezőt különíttem el. Az első a telep és Nagytétény távolsága: a Baross Gábor-telepen élők számára a község messze esett, ráadásul a szintén közeli Budapest vagy (a 1923-tól városi címmel bíró) Budafok presztízsével nem tudott versenyre kelni. A második tényező az anyaközség és a telep közötti nemzetiségi (sváb/magyar) és társadalmi (agrárnépesség/munkásság-polgárság) különbségek voltak. (A Baross Gábor-telepen a két világháború között jelentéktelenül vált a munkásöntudat is.) A harmadik, fontos tényező a telepen élők önszerveződése: a polgári kör és egyéb civil szervezetek alakultak, amelyek összefogták és képviselték a lakosságot.

Bezsenyi Tamás: „Nem volt alkalma, oka és módja a szocialista rendszer megszerzésére”. A pszihécsonkítás, a „politikai geológia” és a saraskamodell szerepe a Papp Simon elleni koncepciók eljárásban

A tanulmány tárgya egy unikális koncepció per, a Papp Simon geológus és a Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság egykori vezérigazgatója elleni eljárás. Avatatlan szemmel tekintve az ügy (abszurd) különlegessége abban rejlik, hogy az állam a pert éppen arra használta, hogy a kommunista vezetést negligáló, de szakmai kompetenciája okán pótolhatatlan igazgatót együttműködésre kényszerítse. Az életfogytiglanra ítélt Papp Simont ugyanis informálisan visszahelyezték a MAORT élére, így a börtönben is ugyanazt a céget vezette, amelynek eredményes munkáját szabotálta a bizonyított vád szerint. Az állam tehát saját politikai ellenségét (titkos) gazdasági szövetségességé fogadta. A hatalom lépése csak első ránézésre értelmetlen, ráadásul szovjet modellre vezethető vissza: a Gulag-táborokon belül úgynevezett saraskákban végeztettek szellemi kényszermunkát értelmiségiekkel.

Az elemzés, a MAORT-per fővádlottjának naplóját és visszaemlékezését felhasználva, részletesen feldolgozza a Papp Simon elleni bizonyítási eljárást, amely végén a hatóság egészen egyszerűen el nem végzett kontrollfúrásokra hivatkozó, koholt, de hivatalosan a MAORT addigi eredménytelenségét „tanúsító” adatok alapján emelt vádat. (A szerző ezt a folyamatot, a kitalált fúrások adatainak megszerkesztését nevezi „politikai geológiának”.) Az ügy alkalmas a koncepciók perek szerepének és működési mechanizmusának – foucault-i

alapon történő – jellemzésére is. Az így azonosítható jellemvonások közül a legfontosabb a bűnözői magatartás reprezentálhatóságának, nyilvános bemutatásának vágya, amely a korábbi (modern) büntetőhatalmi megfontolásokat (mindenekelőtt a bűnözői lélek megismerésére és megértésére való törekvést) váltotta fel.

A Rákosi-korszak koncepciói pererei meghatározzák a létező szocializmusról való beszéd-módot. Az időszak kutatóit e perek büntetőhatalmi funkciói közül leginkább a represszív állami működés foglalkoztatja. Az erről alkotott képet árnyalja a jelen tanulmányban vizsgált per, mivel rámutat arra, hogy az államhatalom együttműködési szándéka befolyásolhatja a büntetőjogi szabályozás alkalmazását. A Papp Simon-tanulmány fő célja, hogy az ügy történetén keresztül árnyalja a Rákosi-kori állami erőszak korlátozott racionalitásáról alkotott képünket.

Gyimesi Emese: „Mama meséit kiadják”. A nyilvános és a privát szféra összjátéka a Szendrey–Horvát család írásgyakorlatában

Bár napjainkban mind a médiatörténet, mind az ego-dokumentumok (naplók, levelek, memoárok) feldolgozása viszonylag divatos témának számít, a közöttük lévő kölcsönhatásról kevés szó esik. Nem sokat lehet tudni arról, hogy miként befolyásolta a 19. századi emberek mindennapjait, életstílusát az a tény, hogy a század közepén robbanásszerűen megnövekedett az újságok, folyóiratok száma, ezek rendszeres olvasása pedig a hétköznapi rutin részévé vált a városi polgárság körében. Különösen keveset kutatott téma ez a fiatal olvasók, a gyermekek vonatkozásában. Írásom egy olyan forráson alapul, amely 1865 és 1866 fordulóján játékot, szórakozást, egyben édesanyjuk megajándékozásának lehetőségét jelentette egy tíz és egy tizenéves kislány számára. Horvát Attila és Horvát Árpád egy hét számból álló „folyóiratot” szerkesztett belső, családi használatra, az akkoriban népszerű írónővé vált édesanyjuknak, Szendrey Júliának. Tanulmányom arra fókuszál, hogy milyen módszerekkel imitálta a két gyermek ezekben a privát használatra szánt írásokban a nyilvános szféra beszédmódjait, a korabeli médiára jellemző jelenségeket. Milyen kontextusba helyezik a korszak égető problémáinak számító, 1858-ban Gyulai Pál által indított írónővita kérdéseit, valamint Szendrey Júlia publikációit? Milyen rovattípusokat találnak ki, és hogyan képzelik el egy folyóirat bukását? A heterogén szövegtípusokból (naplórészletek, versek, útirajzok, tudósítások, szerkesztői üzenetek stb.) összeállított „családi lap” vizsgálata során a privát írásgyakorlat – elsősorban francia történészek által használt – fogalmára támaszkodtam. Mivel egy ilyen lapimitáció ritka forrástípusnak számít, amely ritkán kerül a történészek érdeklődésének fókuszába, bepillantást enged egy olyan területre, amely egyébként igen nehezen hozzáférhető a mai kutatók számára: a 19. századi médiának a gyermekek hétköznapijait is befolyásoló hatásába.

Koloh Gábor: „Megkötötte a kenyér útját”. Észrevételek az öngyilkosság-kutatás historiográfiájához öt Békés megyei település példája kapcsán (1895–1980)

A Békés megyei öngyilkosokat vizsgáló dolgozatom egy, a mesteri tanulmányaim alatt végzett kutatásom korai eredménye. Alapja a Durkheim óta evidenciaként kezelt megállapítás, mely szerint az öngyilkosság társadalmi jelenség. A dolgozatban hivatkozott hazai kutatások korán rámutattak azokra a regionális különbségekre, amelyek Békés megyére vonatkozóan is magasabb öngyilkossági arányt állapítottak meg. Dolgozatomban öt, mikroregionális különbségeket is mutató település példáján arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mivel magyarázható az itt is tapasztalt magas szuicid hajlam. A polgári halotti anyakönyvek felhasználása mellett interjúzás útján is igyekeztem kutatásomat erősíteni. A leíró statisztikai eredményeket az egyes esetek rövid bemutatása egy jobban értelmezhető keretbe illeszti. A kutatás releváns nemi és korszakerzeti különbségekre mutat rá, továbbá konklúzióként azzal a hipotézissel szolgál, hogy a fiatalok magas öngyilkossági aránya magyarázhatja a térség sajátos szuicid karakterét.

Mátay Mónika: Megjegyzések az európai nyilvánosság történetéhez

A tanulmány áttekinti az európai nyilvánosság változását a német szociológus, Jürgen Habermas a témában megjelent és mára klasszikusnak számító munkája alapján. A Habermasra reflektáló történeti munkáknak köszönhetően az európai nyilvánosságról való tudásunk jóval alaposabb és gazdagabb, mint néhány évtizeddel ezelőtt. Az írás ezt a szakdiskurzust tekinti át, illetve kommentálja.

A szerző először a közvélemény és a kritikus közönség kialakulásával foglalkozik, miközben a nyugat-európai, organikus példák mellett számba veszi a legfőbb magyar sajátosságokat. A tanulmány ezután bemutatja a szociológiai-történeti elemzésre épülő Habermas-modellt, mely szerint a polgári nyilvánosság létrejötte több évszázados gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok eredménye. A mű eredeti megjelenésétől, 1962-től kezdődően kiemelkedő szakmai figyelmet kapott, kritikái irodalmának tekintélyes része történészekről származik. Az elmúlt évtizedek kutatásai világossá tették, hogy a marxista paradigmában gondolkodó Habermas túlságosan a nyilvánosságot inspiráló gazdasági folyamatokra összpontosított, ezeket tekintette dominánsnak, és figyelmen kívül hagyott számtalan egyéb szempontot. A brit társadalomtörténészek szerint a nyilvános vallási és tudományos viták jóval megelőzték a polgári forradalmat, a cenzúra eltörlését és a parlamenti rendszer kiépülését. A másik, döntő kritika értelmében Habermas a nyilvánosságot egy dimenzióban értelmezi, s ezzel lemond a társadalmi közbeszéd plurális felfogásáról, ami pontatlan történeti portrét eredményez. Franciaországban a forradalom előtti évtizedekben a Habermas által teljesen figyelmen kívül hagyott második nyilvánosság, a tiltott irodalom, döntő szerepet játszott a kritikai mentalitás megjelenésében. A nyilvánosság tehát nem a forradalom következményeként jelenik meg, ahogyan azt Habermas véli, hanem éppen fordítva. A fenti kritikákkal párhuzamosan feminista gondolkodók számon kérték a női szempont mellőzését, ami azért súlyos tévedés, mert a nők számára a nyilvánosság használata a férfiakhoz képest radikálisan eltérő történeti tapasztalat.

Mihalik Béla Vilmos: „...nemcsak anya, hanem atyai gondunkat is viselvé”. Anyák és fiaik egy kora újkori erdélyi nemesi családban

A tanulmány a székely nemesség primor rétegébe tartozó maroszekei Iszlay család négy generációját követi nyomon a 17–18. században azt vizsgálva, hogy a család nőtagjai hogyan járultak hozzá a család társadalmi státuszának emelkedéséhez és megerősítéséhez. A forrásokban szegényebb 17. században is szembevetendő a család nőtagjainak, Koczvány Zsuzsannának és menyének, Kerestély Sárának aktív szerepe a birtokügyekben, akár férjeik oldalán, velük egyeztetve, akár özvegyként önállóan fellépve jelennek meg. A 18. században Iszlay Anna sikeresen szállt szembe az őt kitagadó apjával, Iszlay (III.) Györggyel, megőrizve az örökségből ráháruló részt. Iszlay (III.) György harmadik felesége, Kodok Klára özvegyként azonban az Iszlay és a Kodok család közötti viszálykodásban feláldozható szereplő volt, emiatt nem sikerült özvegyként önálló szerepkört kialakítania. A négy generációban így eltérő viselkedésmintákat sikerült egy családon belül is kimutatni.